

**«ПЕРША ЧИТАНКА ДЛЯ НАРОДНИХ ШКІЛ»
А. КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО, О. ПОПОВИЧА, Б. ЛЕПКОГО (1918 Р.):
ПРАВОПИСНО-ГРАМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Харчук Лілія Валеріївна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Національного університету «Львівська політехніка»

liliia.v.kharchuk@lpnu.ua

orcid.org/0000-0003-0063-1956

Гнатюк Мирослава Василівна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Національного університету «Львівська політехніка»

myroslava.v.hnatiuk@lpnu.ua

orcid.org/0000-0002-1663-7095

Статтю присвячено лінгвістичній характеристиці навчально-методичної праці А. Крушельницького, О. Поповича, Б. Лепкого «Перша читанка для народних шкіл», що вийшла у Відні 1918 р. **Мета дослідження** – охарактеризувати правописно-граматичні риси «Читанки», виявити ступінь їхньої відповідності тодішнім (поч. ХХ ст.) і теперішнім мовним нормам. Використано такі основні методи мовознавчих досліджень: метод суцільної вибірки, порівняльно-описовий, аналітичний, синтетичний, статистичний. **Результати.** У статті з'ясовано історичний та соціолінгвістичний контексти появи «Читанки». Праця вийшла у складний період української історії: 1915 р. Галичина пережила російську окупацію, тож посилювалися національно-визвольні рухи й українське шкільництво потребувало особливої уваги. «Першу читанку для народних шкіл» укладено відповідно до норм фонетичного правопису – желяхівки, що був чинним у Галичині для народних шкіл і діловодства з кінця ХІХ ст. У статті проаналізовано правописно-фонетичні особливості тексту «Читанки», зокрема, з'ясовано відмінності вживання літер *i/i* для пом'якшення зубних приголосних відповідно до етимології; описано позиції вживання знаку м'якшення та апострофа тощо. Виявлено морфологічні явища. Також досліджено словозміну іменників і дієслів та визначено ступінь їх відповідності тодішнім і теперішнім морфологічним нормам. Загалом граматичний корпус «Читанки» збігається з нормами «Граматики руської мови» С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера (1914), що була кодифікаційною працею для народних шкіл Галичини в Австро-Угорщині кінця ХІХ – поч. ХХ ст., а також із нормами сучасної літературної мови. Виявлено особливості в іменниковій парадигмі кожної відміни та в категоріях роду й числа іменників. Простежено моделі майбутнього часу дієслова: виявлено препозицію допоміжного елемента *му, меш, мемо* та ін. З'ясовано причини окремого написання постфікса *ся* у зворотних дієсловах. **Висновки.** У статті простежено динаміку формування сучасних норм української літературної мови, визначено шляхи практичного застосування отриманих результатів.

Ключові слова: український правопис, морфологія, синтаксис, українське шкільництво, культурні діячі України.

**“THE FIRST READER FOR PUBLIC SCHOOLS”
BY A. KRUSHELNYTSKYI, O. POPOVYCH, B. LEPKYI (1918):
SPELLING AND GRAMMATICAL CHARACTERISTIC**

Kharchuk Liliia Valeriivna,
*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor
at the Department of Ukrainian Language
Lviv Polytechnic National University
liliia.v.kharchuk@lpnu.ua
orcid.org/0000-0003-0063-1956*

Hnatyuk Myroslava Vasylivna,
*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor
at the Department of Ukrainian Language
Lviv Polytechnic National University
myroslava.v.hnatiuk@lpnu.ua
orcid.org/0000-0002-1663-7095*

The article is devoted to the linguistic characteristics of the educational and methodological work of A. Krushelnytskyi, O. Popovych, and B. Lepkyi “The First Reader for Public Schools”, published in Vienna in 1918. The **purpose of the study** is to characterize the orthographic and grammatical features of “The First Reader”, to reveal the degree of their compliance with the current language norms and those of that time (beginning of the 20th century). The following main **methods** of linguistic research were used: continuous sampling method, comparative-descriptive, analytical, synthetic, and statistical. **Results.** The article clarifies the historical, social and linguistic context of the appearance of “The First Reader”. The work took place in a difficult period of Ukrainian history: in 1915, Galicia survived the Russian occupation, as a result, national liberation movements intensified, so Ukrainian school education needed special attention. “The First Reader for Public Schools” was compiled in accordance with the norms of phonetic spelling – zhelekhivka, which was in force in Galicia for public schools and document flow since the end of the 19th century. The article analyzes the orthographic and phonetic features of the text “The First Reader”, in particular, the differences in the use of the letters *i/i* to soften dental consonants according to etymology are clarified; the positions of the softening sign and apostrophe are described. Morphological phenomena were revealed. The inflections of nouns and verbs were also studied and the degree of their compliance with the morphological norms of that time and the present ones was determined. In general, the grammatical corpus of “The First Reader” coincides with the norms of the “Grammar of the Rus’kyi Language” by S. Smal’-Stotskyi and F. Gartner (1914), which was a codification work for the public schools of Galicia in Austria-Hungary at the end of the 19th – beginning of the 20th century, as well as with the norms of modern literary language. Peculiarities in the noun paradigm of each declension and in the gender and number categories of nouns were revealed. Models of the future tense of the verb were traced: the preposition of the auxiliary element *му, меш, мемо*, etc. were revealed. The reasons for the separate writing of the postfix *ся* in reflexive verbs have been clarified. **Conclusions.** Thus, the article traces the dynamics of the formation of modern norms of the Ukrainian literary language. Ways of practical application of the obtained results are also defined.

Key words: Ukrainian spelling, morphology, syntax, Ukrainian schooling, cultural figures of Ukraine.

1. Вступ

«Перша читанка для народних шкіл» Богдана Лепкого, Антона Крушельницького, Омеляна Поповича належить до ще не опрацьованої з мовознавчого погляду української педагогічної спадщини. *Новизна* нашого дослідження полягає в уведенні в науковий обіг цього об’єкта лінгвістичного аналізу. *Актуальність* саме цієї нашої розвідки двовимірна: 1) мовознавча: вивчення розвитку мови на всіх її рівнях, у кожній фіксації, у всіх історичних періодах завжди

на часі; 2) культурологічна: Україна нещодавно відзначала 150-річчя від дня народження одного з укладачів «Читанки» – Богдана Лепкого. Мета статті – охарактеризувати правописно-граматичні риси «Читанки», виявити ступінь їх відповідності тодішнім і теперішнім мовним нормам, простеживши таким чином один з етапів формування єдиного українського правопису. Відповідно до мети цього дослідження маємо розв’язати такі завдання: 1) з’ясувати історичний та соціолінгвістичний контексти появи «Читанки»; 2) виявити правописні, морфологічні та морфологічні особливості тексту «Читанки»; 3) визначити шляхи практичного застосування отриманих результатів. Основними методами дослідження є метод суцільної вибірки, описово-порівняльний, аналітичний, синтетичний, також частково статистичний.

Праці, присвячені мовознавчому аналізу «Першої читанки» авторства Б. Лепкого, А. Крушельницького, О. Поповича, відсутні. Попри це персоналії авторів та інші їхні твори вже виступали об’єктами досліджень науковців. Зокрема, бібліографія лепкіани вийшла у двох збірниках (Богдан, 2012, 1943); про трагічну постать А. Крушельницького написано десятки спогадів та фундаментальні наукові розвідки (Зуляк, 2019). Педагогічній практиці й освітянським ідеям О. Поповича також присвячено низку статей та дисертаційне дослідження (Платаш, 2009). До слова, про суспільну вагу зазначених особистостей, зокрема в ділянці шкільництва, свідчить і той факт, що про них містить відомості головне україноцентричне довідкове видання ХХ ст. – «Енциклопедія українознавства» за редакцією В. Кубійовича (ЕУ, 1959, 1970, 1980).

2. Історичний контекст

«Читанка» вийшла в дуже складний і попри все цікавий історичний період у житті українців Галичини. Упродовж року (весна 1914 – літо 1915) тривала російська окупація краю. «Читанку» було підписано до друку 29 листопада 1915 р., тобто після відходу російських військ, і дозволено до «ужитку в народних школах». Підписав розпорядник Міністерства просвіти. Нагадаємо, що українці Австро-Угорщини офіційно провадили шкільництво та діловодство українською мовою. «Читанка» була виданням Української Культурної Ради (УКР) (ЕУ, 1980: 3367), яка керувала українською освітою в політично нестабільний і несприятливий час. Членом УКР був Богдан Лепкий – письменник, науковець, громадський та культурний діяч, видавець, автор шкільних підручників. Через несприятливі політичні умови підручник вийшов аж 1918 р. у Відні. Це був рік листопадових змагань за українську державу – ЗУНР. Не випадково серед укладачів «Читанки» є Омелян Попович – голова Шкільної комісії ЗУНР, а перед тим – багатолітній інспектор народних шкіл часів Австро-Угорщини, автор багатьох педагогічних статей та підручників. Ще одним автором є Антін Крушельницький – відомий галицький культурний і громадсько-політичний діяч, міністр освіти УНР, голова педагогічної місії УНР у Відні. (Нагадаємо, що Антін Крушельницький є трагічним символом Розстріляного відродження: галицький інтелектуал, повіривши в «українізацію», 1934 р. виїхав до Радянської України, де його з родиною репресували й фізично знищили.) Як бачимо, кожен з авторів мав до 1915 р. – року написання «Читанки» – вагомий освітянський практичний і видавничий досвід, також чітку націєцентричну позицію та відповідне політичне минуле, тож підручник апріорі мав бути вдалим. До речі, ілюстрації (образки) Олени Кульчицької гармонійно увиразнюють тексти й підсилюють навчальний ефект «Читанки». Додамо, що Богдан Лепкий, Антін Крушельницький та Олена Кульчицька тісно пов’язані з Бережанами, що на Тернопільщині. Відповідно, мовно-ілюстраційний колорит «Читанки» східногалицький. До слова, буковинець Омелян Попович до Тернопільщини також має стосунок – доживав віку в Заліщиках, де й похований.

3. Ознаки фонетичного правопису в «Читанці»

Підручник укладено відповідно до принципів желехівки – фонетичного правопису, що його сформував Є. Желехівський і використав у своєму «Малоруско-німецькому словарі» (1886). За згаданою правописною системою С. Смаль-Стоцький та Ф. Гартнер уклали відому «Руську

граматику» (1893), яка була офіційною для українських шкіл та українського діловодства Австро-Угорщини до 1922 (або 1928) р.

Нижче проаналізуємо зафіксовані методом суцільної вибірки прояви нормативного на той час фонетичного правопису, що їх демонструють тексти «Читанки». До речі, жодних теоретичних відомостей підручник не містить, що є методично правильним кроком, адже «Читанка» має підзаголовок «Буквар», тобто призначена для наймолодшої групи школярів.

3.1. Позначення м'якості зубних перед пом'якшеними губними за допомогою *ь*: *світло, святий, сміх, сьпів, на світі, сьпіванки, світлиця, світличка, цвіт, цвіркун, цвях, між цвітками, зьвірята* (загалом 52 слововживання). Зауважмо, що попри всю незвичність такого написання для сучасного читача знак м'якшення у зазначеній позиції таки спонукував мовця дотримуватися ортоепічної норми й зберігати звуковий образ мови. Артикуляційну та мовно-історичну природу цього «з'явища» детально пояснено в «Граматиці руської мови» С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера, навіть спеціально підкреслено, що «говоримо і пишемо *сьпів, свідок...не спів, свідок*» (ГраMATика, 1914: 18). Зазначимо, що для уточнення та узгодження правописних моментів, зафіксованих у «Читанці», використовуємо не першу «Руську граматику» С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера 1893 р., а ближчу в часі до об'єкта нашого дослідження – видану 1914 р. «Граматику руської мови» тих самих авторів. Сьогодні, незважаючи на теоретичну чинність цієї норми, спостерігаємо ствердіння зубних перед пом'якшеними губними, що, зокрема, є наслідком написання відповідних слів і відхиленням від фонетичного принципу українського правопису.

3.2. Позначення м'якості зубних за допомогою *ї*: а) у корені слова: *ліс, тіло, хлів, молодіж, сїни, діти, сніг, Дністер, стїни, ліщина*; б) у закінченнях: *женці, у тижні, до праці, на хребті, черниці, місяців, синій, ходіть, сидів, всі*; в) у суфіксах: *кушнір, жовнір, гудіти, преспокійнісенько, тоді, гарнійше* (загалом 223 слововживання). Як бачимо, літера *ї* позначала м'якість одного зубного звука (*тіло, до праці*), а також засвідчувала асиміляцію за м'якістю двох зубних (*стїна, женці*). Натомість буква *і* не позначала м'якої вимови, у тому числі й зубних звуків. До прикладу, наявні в «Читанці» лексеми *тіло* і *тік* мали не лише різне написання, а й відмінну вимову: у другому слові маємо тверду вимову, що можна перевірити чергуванням з *о* (*тік – току*), натомість *ї*, що стояло на місці колишнього *ятя*, не могло чергуватися з *о* й позначало палаталізацію. Тож у цьому пункті фонетичний правопис Желехівського базується все-таки на етимологічно-історичному принципі, і це є його вразливим місцем, оскільки користувач, якщо не відчував відтінків вимови, мав би мати глибокі знання з історичної фонології, щоб вибрати між написанням *ї* чи *і*. Чинний сьогодні Правопис із цього боку видається легшим і простішим, однак звуковий малюнок мови змінюється: українці вже не відчують різниці у вимові, до прикладу, слів *дім* (тверда вимова, *і* чергується з *о* – *дому*) та *дід* (м'яка вимова, *і* походить з *ятя*, не чергується з *о* – *діда*). Про вимогу відрізнити тверду та м'яку вимову зубних залежно від походження наступного *і* читаємо навіть у радянських українських довідниках, зокрема у передмові до словника «Українська літературна вимова і наголос». Щоправда, автори констатують, що тверда вимова зубних перед *і*, яке не походить з *ятя*, нівелюється і кожне *і* однаково пом'якшує зубні приголосні (Українська, 1973: 12). Звісно ж, укладачі цього словника-довідника не згадують, що існувала практика правописного розрізнення «твердого та м'якого *і*», оскільки підручники С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера належали до замовчуваних у радянський період.

3.3. Апостроф як знак твердості. Уважають, що саме Євген Желехівський увів цей орфографічний значок до українського правопису. У тексті «Читанки» знаходимо апостроф лише в позиції після префікса: *з'їв, з'явитися* (лише дві лексеми). Натомість після губних чи *р* він відсутній: *подвіря, піря* (род. відм.), *піре, пірячка, набеш, пе, бе* (подаємо всі випадки слововживання). Про таке написання читаємо у С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера: «*я, є, ї, ю* є знака-

ми сполучення й з поєдинчими голосівками ...мають се значіне лише в назвуку слів, по других голосівках і по б, п, в, ф, м» (Грамати́ка, 1814: 161). Далі сказано про те, що лише після префіксів, що закінчуються на приголосний, маємо роздільну вимову з *я, ю, є, ї* (Грамати́ка, 1914: 162). Можемо стверджувати, що нормалізатори тодішнього правопису працювали, так би мовити, на внутрішнього користувача – на людину, що перебуває у середовищі мови, відчуває її. Для іноземця, видається, таке правило уживання апострофа в українській мові було б недостатнім. Українці, школярі початкової школи, без сумніву, мову знали з дитинства, тож їм легко було застосувати зазначене правило на практиці.

До речі, у «Читанці» ми знайшли певну кількість цікавих слів, що засвідчують відмінну від теперішньої вимову за ознакою «твердість – м'якість»: *таца, слота, війско, мрака, Охрим, бураки, паланиця, синий, давне, житний, у місяци, на поли, цвितуть* (загалом 17 слововживань). Також мовець мав зважати на *і* після зубних у закінченнях слів – це була неодмінна ознака твердої вимови: *у кождім, Великодні съвята, стінні*.

Серед цікавих фонетичних явищ, окрім зазначених вище, у підручнику ми виявили такі: відсутність епентетичного приголосного: *огонь, ухо, уши, ушка, улий, з улиці; Евген, Ева, Евстахій, евангеліє, іжак*; початкове *и*: *игла, индики, иньші, иней*; відсутність буквосполучки *хв*: *фіртка, фляшка, філя, філі, в філях*; м'якість у запозиченні: *лямпа*; варіантність: *яблоко – яблуко, дзюб – дзьоб*.

Підсумовуючи, зазначимо, що автори «Першої читанки» послідовно дотримувалися норм чинного тоді правопису, чим сприяли виробленню кодифікованої літературної мови, яка впродовж десятиліть успішно обслуговувала потреби шкільництва та діловодства українців Австро-Угорщини.

4. Морфологічні особливості «Читанки»

Загалом базова грамати́ка галицьких шкільних підручників збігається з нормами сучасної літературної мови, щоправда, наявні й певні відмінності та особливості. Нижче розглянемо ті, що ми зафіксували в «Читанці». Мусимо зазначити, що, з огляду на обмежений обсяг статті, тут проаналізуємо граматичні риси лише іменника та дієслова, інші частиномовні особливості «Читанки» плануємо прокоментувати в наступних публікаціях.

4.1. Граматичні категорії іменника в «Читанці». Відповідно до норм чинної тоді грамати́ки маємо форми місцевого відмінка іменників I відміни м'якої групи: *на полиці, у кузни, але на землі*. Пояснення такого порушення парадигми знаходимо в базовому підручнику – «Грамати́ці руської мови» С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера: «Форми *на землі, в жмени* ... розвинули ся вправді із давних форм ...зовсім правильно, але в письменній мові загально не прийняли ся» (Грамати́ка, 1914: 74), тобто спрацював принцип аналогії із системою відмінювання іменників твердої групи: *долина – на долині*. Іменники III відміни також відповідають нормі у всіх формах: *на печі, серед ночі, із студени, на галузі, часописий, галузий* (Грамати́ка, 1914: 75).

Серед іменників II відміни чоловічого роду натрапляємо на цікавий фонетично-графічний варіант давального відмінка однини: *лисови, татови, батькови, хлопцеві, чоловікови, Васи́леви*. Авторі «Грамати́ки» зазначають, що це правильний варіант, хоча «на Україні», наголошують вони, – *-ові, -еві, -єві* (Грамати́ка, 1914: 71). На тій самій сторінці «Грамати́ки» знаходимо форму *коний*, яка фігурує і в тексті «Читанки» – *без коний*. У «Читанці» маємо форму множини від слова *брат* – *братья*, яка є однією із граматичних паралелей, що їх кодифікує «Грамати́ка»: «Окрім того, зятямити треба форму *братья* побіч *брати*» (Грамати́ка, 1914: 69). Іменники м'якої групи II відміни середнього роду в називному відмінку послідовно мають закінчення *е/є*, до того ж у них відсутнє подовження приголосних (*збіже, біле, погрудє, оболоне, щастє, говорене*), що, безперечно, суттєво розбігається із сучасною нормою, однак зазначене вживання має чітке обґрунтування в нормативній грамати́ці: закінчення *е/є* мають іменники середнього роду віддієслівного походження (*говорене*), збірні (*біле*) й ті, що утворені від при-

йменників з іменниками (*погруде*) (Граматики, 1914: 78). Автори «Граматики» роблять цікаву заувагу щодо вживання зазначеного типу іменників на Наддніпрянській Україні: «У всіх тих іменників подибуємо, особливо на Україні, ... замість *-є(-е)* закінчене *-я(-а)* ... після анальогії ... *ягня, лоша*... Перед сим *-я(-а)* здвоюють ся ... поєдинчі шелестівки...: *життя, безвіддя, збіжжя*» (Граматики, 1914: 78). Попри мовознавчу вагу, наведена цитата (також див. вище) має ще й історично пізнавальне значення: галицькі українці ще на початку ХХ ст. називали свою мову руською, граматики також була «руської мови», Україна, як впливає із цитати, – це не тут, це Наддніпрянщина, однак відчуття єдиності мови й національної належності було аксіоматичним – набагато глибшим, києво-руським, так би мовити.

Іменники II відміни м'якої групи *поле, лице* в місцевому відмінку однини мають форми *на поли, на лици*. Це один із небагатьох випадків, коли автори «Читанки» відступають від чинної на той час норми, хоча з погляду історії мови мають цілковиту рацію: «Форми *на поли, в серци* ... розвинули ся вправді після звукових законів зовсім правильно із давних форм... але в письменній мові витискають їх чим раз більше ... наведені висше форми анальогічні» (Граматики, 1914: 78). Нагадаємо, що на тій самій сторінці «Граматики» вище наведено повну парадигму якраз слова *поле*: у місцевому відмінку маємо закінчення *ї, ю*: *на полі, на полю*. Форма *на поли* відсутня навіть як варіант. Назагал законослухняні укладачі «Читанки» відступили тут від норми правопису, зате зберегли історичну форму відмінка. Із методичного погляду це, вочевидь, помилковий крок, однак із педагогічно-виховного – цілком доречний. Іменник II відміни твердої групи *око* в називному відмінку множини має в «Читанці» форму *очи*, хоч «Граматики» дозволяє й форму *очи* (Граматики, 1914: 77).

Множинні іменники *діти, двері* мають відповідно до норм форми родового відмінка *дітий, дверий*, однак для місцевого відмінка слова *двері* автори вибрали лише форму *при дверех*, попри те, що «Граматики» подає паралель *дверях* (Граматики, 1914: 79). У тексті підручника маємо множинний іменник у формі *вили*, натомість «Граматики» подає лише форму *вила* (Граматики, 1914: 80). У текстах «Читанки» зауважуємо, що слова *суніці, ожини, малини, черниці* на позначення виду рослин не мають форми однини (*росли малини* – не *малина*). Натомість уживаний сьогодні лише в однині іменник *одяг* автори «Читанки» подають у множині: *повно одягів*. Звичне сучасному мовцеві слово *ратуша* має нульове закінчення й відповідно чоловічий рід – *ратуш*. Натомість іменник *миша* має форму *миш* без зміни роду. Відповідно вважаємо, що слово *посуда*, наявне в «Читанці», не є росіянізмом, а граматичним варіантом сучасної лексеми *посуд*.

4.2. Граматичні категорії дієслова в «Читанці». До особливостей дієслівного вживання в «Читанці» відносимо, передусім, препозитивне розташування редукованого допоміжного дієслова *мати* у формі майбутнього часу: *memo пилити, меш молотити*. Також особливістю дієслів аналізованого підручника є висока частотність дієслівних форм із постфіксом *ся*, написаним окремо, що передбачає не лише постпозицію, а й препозицію: *збирають ся, бери ся, вчить ся, розходять ся, годить ся, обійти ся* (загалом 158 уживань). Щоправда, у «Читанці» ми не зауважили жодного препозитивного вживання постфікса *ся* (на взірєць єдиного правильного в сучасній літературній мові – *як ся маєш*). Отже, бачимо реалізацію відповідної норми «Граматики» (Граматики, 1914: 84, 95). До речі, у «Граматиці» ми не знайшли коментарів щодо окремого написання постфікса *ся*, якого кваліфіковано як займенник (Граматики, 1914: 84). Вочевидь, частиномовна належність слова *ся* пояснює відсутність коментарів щодо його окремого написання: займенник логічно не може бути написаний разом із дієсловом.

Дієслово *бути* в третій особі однини теперішнього часу «Граматики» подає у двох нормативних формах – *є, єсть* (Граматики, 1914: 103), однак укладачі «Читанки» подають другу форму – можливо, як «урочистішу», педагогічно привабливішу. Цікавою, але сьогодні вже не чинною, є етикетна форма множини ввічливості, що її активно вживають укладачі «Читанки»:

тато молотили, тато щепили щепи, тато годували корови. Очевидно, автори вживали цю форму не лише з виховною метою – відповідно до призначення підручника, а й з огляду на її поширеність.

У досліджуваному джерелі спостерігаємо й певні морфологічні явища: спрощення (*машерують*), чергування звуків або його відсутність у певних очікуваних позиціях (*виджу, не їдждмо, дріждить*). «Технічні» правила правопису дієслова цікаві, передусім, написанням часток разом із дієсловом у постпозиції (*рушайже, шануйтеж, засьпівайже*), а також неврегульованістю вживання частки *не*: *небою ся, але не бійся*. У «Граматичці» відсутні чіткі правила щодо цього пункту.

Отже, граматичний корпус «Читанки» відповідає нормам чинного в Галичині 10-х років ХХ ст. правопису, що їх містила «Граматика руської мови» С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера.

5. Висновки

1. «Перша читанка для народних шкіл» А. Крушельницького, О. Поповича, Б. Лепкого відображає норми фонетичного правопису Галичини кінця ХІХ – поч. ХХ ст. – желяхівки. 2. Для позначення м'якості зубних приголосних використано знак м'якшення та літеру *ї*; літера *і* вказує на тверду вимову зубних звуків. Апостроф використано лише на позначення твердої вимови префіксів, що закінчуються на приголосний, перед *я, ю, є, і*. 3. Словозміна лексем у «Читанці» загалом збігається із сучасними морфологічними нормами, відмінності стосуються, передусім, фонетичного оформлення закінчень іменників, творення форм майбутнього часу дієслів, правопису зворотних дієслів. 4. У статті простежено динаміку формування єдиного нормативного українського правопису. 5. Результати здійсненої мовознавчої розвідки можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях з історії української мови, у навчальному процесі, лексикографічній практиці тощо. 6. Перспективні напрями подальшого мовознавчого дослідження зазначеної праці: проаналізувати акцентологічну систему «Першої читанки», здійснити лексико-семантичний аналіз текстів; описати словотвірні моделі; проаналізувати синтаксис навчального посібника.

Висловлюємо щиро подяку Канадському інституту українських студій Альбертського університету за надану дослідчу дотацію з Вічного фонду імені родини Ремезів, яка уможливила підготовку дослідження.

Література:

1. Богдан Лепкий, 1872–1941: зб. у пошану пам'яті поета / за ред. Є.Ю. Пеленського. Краків; Львів : Укр. видавництво, 1943. 77 с.
2. Богдан Лепкий: відомий і невідомий (1872–1941): бібліогр. покажч. Терноп. обл. універс. наук. б-ка, Обл. музей Богдана Лепкого в м. Бережанах, Держ. архів Терноп. обл., Терноп. обл. краєзн. музей, Бережан. музей книги / уклад. М. Пайонк та ін. ; авт. нарисів: Н. Білик, Н. Дирда ; ред. Г. Жовтко ; кер. проекту та наук. ред. В. Вітенко. Тернопіль : Підручники і посібники, 2012. 240 с. (Родом з України. Вип. 8).
3. Граматика руської мови / уклад. С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер. 3-є вид., випр. і доп. Відень : Книгарня Тов-ва ім. Шевченка, 1914. 202 с.
4. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. Т. 3: Зернове господарство – Крушельницький Антін / гол. ред. В. Кубійович ; Наукове товариство ім. Шевченка. Париж ; Нью-Йорк, 1959. С. 805–1199.
5. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. Т. 6: Перемишль – Пряшівщина / гол. ред. В. Кубійович ; Наукове товариство ім. Шевченка. Париж ; Нью-Йорк, 1970. С. 2005–2400.
6. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. Т. 9: Тимофєєв Валентин – Хмельницький Богдан / гол. ред. В. Кубійович ; Наукове товариство ім. Шевченка. Париж ; Нью-Йорк, 1980. С. 3205–3600.
7. Зуляк І., Зуляк М. Антін Крушельницький: життя і діяльність (1878–1937 рр.). Тернопіль : ФОП Осадца Ю.В., 2019. 302 с.
8. Малоруско-німецький словар. У 2-х т. / уклад. Є. Желяхівський, С. Недільський. Львів, 1886.
9. Перша читанка для народних шкіл / уложили: А. Крушельницький, О. Попович, Б. Лепкий ; з образками О. Кульчицької. Відень : Видання Укр. культ. ради, 1918. 78 с.

10. Платаш Л.Б. Педагогічні ідеї та освітня діяльність Омеляна Поповича (1856–1930 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2009. 20 с.
11. Українська літературна вимова і наголос : словник-довідник / уклад. І.Р. Вихованець та ін. ; відп. ред. М.А. Жовтобрюх. Київ : Наук. думка, 1973. 724 с.

References:

1. Bohdan Lepky, 1872–1941: zb. u poshanu pamiaty poeta (1943) – [Bohdan Lepky, 1872–1941: coll. in honor of the poet's memory] / za red. Ye. Yu. Pelenskoho. Krakov; Lviv : Ukr. vydavnytstvo, 77 p. [in Ukrainian]
2. Bohdan Lepky: vidomyi i nevidomyi (1872–1941): bibliohr. pokazhch (2012) – [Bohdan Lepky: known and unknown (1872–1941): bibliographic index]. Ternop. obl. univers. nauk. b-ka, Obl. muzei Bohdana Lepkoho v m. Berezhanakh, Derzh. arkhiv Ternop. obl., Ternop. obl. kraiezn. muzei, Berezhan. muzei knyhy / uklad. M. Paionk ta in. ; avt. narysiv: N. Bilyk, N. Dyrda; red. H. Zhovtko ; ker. proektu ta nauk. red. V. Vitenko. Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky, 240 p. (Rodom z Ukrainy. Vol. 8). [in Ukrainian]
3. Hramatyka rus'koi movy (1914) – [Grammar of the Rus'kyi language] / uklad. S. Smal-Stotskyi, F. Gartner. 3-ye vyd., vypr. i dop. Vienna : Knyharnia Tov-va im. Shevchenka. 202 p. [in Ukrainian]
4. Entsyklopediia Ukrainoznavstva (1959) – [Encyclopedia of Ukrainian Studies]. Slovnykova chastyna. T. 3: Zernove hospodarstvo – Krushelnytskyi Antin / hol. red. V. Kubiiovych ; Naukove tovarystvo im. Shevchenka. Paris; New York. P. 805–1199. [in Ukrainian]
5. Entsyklopediia Ukrainoznavstva (1970) – [Encyclopedia of Ukrainian Studies]. Slovnykova chastyna. T. 6: Peremyshl – Priashivshchyna / hol. red. V. Kubiiovych ; Naukove tovarystvo im. Shevchenka. Paris; New York. P. 2005–2400. [in Ukrainian]
6. Entsyklopediia Ukrainoznavstva (1980) – [Encyclopedia of Ukrainian Studies]. Slovnykova chastyna. T. 9: Tymofieiev Valentyn – Khmelnytskyi Bohdan / hol. red. V. Kubiiovych ; Naukove tovarystvo im. Shevchenka. Paris; New York. P. 3205–3600. [in Ukrainian]
7. Zuliak I., Zuliak M. (2019). Antin Krushelnytskyi: zhyttia i diialnist (1878–1937 rr.) – [Antin Krushelnytskyi: life and activity (1878–1937)]. Ternopil : FOP Osadtsa Yu.V. 302 p. [in Ukrainian]
8. Malorus'ko-nimetskyi slovar (1886) – [Malorus'ko -German dictionary] / uklad. Ye. Zhelekhivskyi, S. Nedilskyi. U 2-kh tomakh. Lviv. [in Ukrainian]
9. Persha chytanka dlia narodnykh shkil (1918) – [The first reader for public schools] / Ulozhyly: A. Krushelnytskyi, O. Popovych, B. Lepky ; z obrazkamy O. Kulchytskoi. Vienna : Vydannia Ukr. kult. Rady. 78 p. [in Ukrainian]
10. Platash L.B. (2009). Pedagogichni idei ta osvitnia diialnist Omeliana Popovycha (1856–1930 rr.) – [Pedagogical ideas and educational activities of Omelyan Popovych (1856–1930)] : synopsis diss. cand. of ped. sciences : 13.00.01 / Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Ivano-Frankivsk. 20 p. [in Ukrainian]
11. Ukrainska literaturna vymova i naholos: slovnyk-dovidnyk (1973) – [Ukrainian literary pronunciation and accent: dictionary-reference] / uklad.: I.R. Vykhoanets ta in. ; vidp. red. M.A. Zhovtobriukh ; AN URSSR, Ordena Trud. Chervon. Prapora In-t movoznavstva im. O.O. Potebni. Kyiv : Nauk. dumka. 724 p. [in Ukrainian]

*Стаття надійшла до редакції 28.08.2023
The article was received 28 August 2023*